

2. forelæsning

Slip af med et par typiske danskerfejl

På dansk er u, i og a åbne før -ng og -k (vi siger ikke 'ikke' med en i-lyd, men med en e-lyd og 'unge' med en å-lyd etc.). Det er noget specielt dansk, så lad være med at gøre det samme på grønlandsk. På grønlandsk er et 'i' et 'i' og ikke et 'e', et 'u' er et 'u' og ikke et 'å' og et 'a' er et 'a' og ikke et 'ar'.

Lad også være med at lade Jer snyde af en inkonsekvens i retskrivningen. På grønlandsk har vi af historiske årsager beholdt 5 vokaltegn. i - e - a - o - u, selv om vi egentlig kun behøver de tre i - a - u. I Canada og Alaska bruger man kun i - a - u, så grønlandsk *erneq* 'en søn' staves derovre *irniq*, men udtales ret præcist lige som i Grønland.

Det ville have været en stor hjælp for en indlærer, hvis vi havde det canadiske system, for de "overflødige" karakterer generer faktisk danske elever på mindst to punkter:

(i) Vi er fra dansk vant til at forskellen på u og o og på i og e betyder noget. 'huse' er nu engang ikke det samme som 'hose' og 'hilse' ikke det samme som 'helse'. Denne tradition gør det lidt sværere for danskere at slappe af og bare lade i-er, u-er og a-er følge de lydlige omgivelser som en helt mekanisk proces: Hvis der er brug for en meget åben mund efter vokalen forbereder vi udtalen allerede i løbet af vokalerne. Det er derfor de udtales åbent (se nedenfor).

(ii) e og o generer os også på en anden måde. Vi tager nemlig vores danske udtale med og har en udpræget tendens til at udtale grønlandsk o som i dansk 'ose' i stedet for den korrekte udtale a la Å i 'Århus' og grønlandsk e som i dansk 'hel' i stedet for den korrekte udtale som i 'herlig'.

Det er ikke mindst af den årsag, at danskere normalt har store problemer i ord som *Oqaasileriffik*. Det er nemlig meget, meget svært at udtale q rent efter en dansk o, fordi o presser tungen alt for højt op i munden. Den korrekte udtale er som Å i 'Århus', og så er det pludselig meget, meget lettere. Prøv selv!

På dansk har vi aldrig dobbeltkonsonanter. De dobbeltkonsonanter vi skriver som i 'kilde' eller 'ville' fortæller os at 'i' er kort [kile] og [vile] i modsætning til de lange i-er i 'kile' og 'hvile'. Der er altså masser af danske bogstaver, vi aldrig udtaler. Den går ikke på grønlandsk. På grønlandsk er der ingen stumme bogstaver, så lær at udtale alle de bogstaver, der nu engang står.

I øvelserne er der en stribe korte ord. Brug dem til at træne dit øre. Lyt til dem og skriv dem simpelthen ned på et stykke papir. Det vil du lære en masse lytning af, og du vil vænne dig til de små forskelle, der er mellem dansk og grønlandsk retskrivningstradition. Lad være med at bekymre dig om, hvad ordene betyder. Det er ret ligegyldigt i denne fase.

Øvelsen handler først og fremmest om at tvinge dig til at høre, om der er een eller flere konsonanter og til at opfange, om der indgår r-lyd i ordet.

Her er to tip, vi kommer til at snakke meget mere om i morgen:

Per Langgård

pela@gh.gl - per@oxenroadinn.fi

Härkätie 371
FIN-21490 Marttila
+358 2484 6062

Postboks 980
DK-3900 Nuuk
+299 328486

Hvis du opfatter en tonegang nedefra og op hen over en konsonant, så er der kun een konsonant (ordet *ata* udtales således at *a-* er dybere end *-ta*, medens *attat* har tonegangen oppefra og ned, altså *at-* er lysere end *-tat*).

r-er kan du genkende på lyden før *-r*. Når du hører de åbne *e*-lyd (à la dansk *herse* og *værst*) har du *-r*- eller *-q*- som i *erneq*, der udtales [en.nɛq]. Når du hører de åbne *a*-lyd (à la dansk *harve* og *bange*) har du *-r*- eller *-q*- som i *arnaq*, der udtales [æn.naɔq]. Når du hører de åbne *å*-lyd (à la dansk *borte* og *Århus*) har du *-r*- eller *-q*- som i *orsoq*, der udtales [ɔs.sɔq].

De særlige problemer med *ŋ* og de forskellige *-ts-*

ŋ eller *ng* som konsonanten skrives, volder typisk en hel del flere problemer end man umiddelbart forventer. *ŋ* er jo på ingen måde ukendt for en dansker. I *Ingen ung sanger synger langsomme sange* forekommer *ŋ* i hvert eneste ord. *ŋ* er på både dansk og grønlandsk kun een lyd selv om den skrives med to bogstaver. Vi siger jo [veŋ ə] 'vinge' med een konsonant i modsætning til [veŋ kæ] 'vinke' med to.

Men dansk *ŋ* adskiller sig fra grønlandsk *ŋ* på to centrale punkter.

1. På dansk åbner vi konsekvent vokalen FØR *ŋ*, så 'unge' udtales med en *å*-lyd og ikke med en *u*-lyd, 'synge' med en *ø*-lyd og ikke en *y*-lyd og 'bange' med en *ar*-lyd i stedet for en normal *a*-lyd for at nævne et par enkelte eksempler. På grønlandsk findes denne sænkeregulering ikke. *u* i *ajunngilaq* ('det er godt') er et [u] og ikke en *å*-lyd som i 'unge', som ellers falder naturligst i en dansk mund, *a* i *angivoq* ('hun er stor') er ikke et åbent *a* som i 'bange', men et snævert *a* som i 'hattedame' og *i* i *ingippoq* ('hun sætter sig') er ikke åbent som i dansk 'ingen' men snævert som i 'sild' eller 'ridse'.
2. På dansk har vi stavelsesgrænse EFTER *ŋ*. Vi siger altså [baŋ ə], [syŋ ə] og [uŋ ə]. På grønlandsk er der altid stavelsesgrænse FØR en enlig konsonant så 'de er store' hedder altså [a ŋip put] og ikke *[aŋ ip put] og 'de ligger langt væk' hedder [u ŋa sip put] og ikke *[uŋ a sip put].

Og så er der oven i købet en lidt speciel notation i retstavningen. Vi staver nemlig ikke *ŋŋ* som **-ngng-*, men derimod som *-nng*. Det første *-n-* er altså ikke et /n/ men et /ŋ/ og det er da også sådan, at man stavelsesdeler ord mellem de to *n*-er som i 'det er godt' *a-jun-ngi-laq* [a juŋ ŋi laq].

Bogstavkombinationen *-ts-* har sin egen historie. Det er nemlig sådan, at *ts* kan være betydningsadskillende. Fx betyder *atsat* 'fastre' i modsætning til *attat* 'en knap'. Det er dog ikke alle forekomster af *-ts-*, der har den art. I mange situationer er nemlig *-ts-* blot en stavemåde for *-tt-* når der kommer *-i-* efter. Det er derfor 'vort lands' *Nunatta* (af /nunattə/) staves med *-tt-* i modsætning til 'i vort land' *Nunatsinni* (af /nunattənni/). Eller at de to *-tt-* i 'jeg putter ham' (af /siniptippara/ -> /sinittippara/) staves *sinittippara*.

Men for både "rigtige" *-ts-* som *-tt-*, der staves med *-ts-* før *i*, gælder det, at ordene ikke udtales med *t* fulgt af *s* men derimod med to *t*, hvoraf det sidste bare har et lille pust. 'Jeg putter ham' udtales altså [si nit tʰip pa ra] og 'fastre' udtales [at tʰat].

Per Langgård

pela@gh.gl - per@oxenroadinn.fi

Härkätie 371
FIN-21490 Marttila
+358 2484 6062

Postboks 980
DK-3900 Nuuk
+299 328486

Øvelser til anden forelæsning

Lydøvelse 1-1: En eller to konsonanter

amiisa
*ammiisa

ammip
ammut
aperaa
appat
Aput
Aqagu
aqqa
aqqalu
aqqi
aquut
aqqut
asu
assut
asuli
Ilissi
Illit
illu
illukkut
illukut
ilumut
ilummut
ima
imeq
immami
immaqa
immini
Imaani
inimut
Inneq
iput
ippoq
ipput
isi
issip

Per Langgård

pela@gh.gl - per@oxenroadinn.fi

Härkätie 371
FIN-21490 Marttila
+358 2484 6062

Postboks 980
DK-3900 Nuuk
+299 328486

Lydøvelse 1-2: r eller ikke r

arnap

arnaq

anneq

arnat

arla

alla

paartoq

paattuut

paatit

aarluk

aalluppaa

saarleq

saallugu

sarpik

saperama

tarnup

tarneq

tanneq

ernini

Per Langgård

pela@gh.gl - per@oxenroadinn.fi

Härkätie 371
FIN-21490 Marttila
+358 2484 6062

Postboks 980
DK-3900 Nuuk
+299 328486

Lydøvelse 1-3: t eller tt eller ts

Ateq

*atseq

*atteq

Atillu

atsa

attat

atit

atsivaa

atugai

attorpaa

ataani

oqaatsit

oqaatigaa

Per Langgård

pela@gh.gl - per@oxenroadinn.fi

Härkätie 371
FIN-21490 Marttila
+358 2484 6062

Postboks 980
DK-3900 Nuuk
+299 328486